

MARX OG ENGELS: LIBERALISMENS MODSIGELSER

Knud Michelsen:
"Politisk filosofi"
(Gyldendal Uddannelse
1999)

Ligesom fremskridtstænkere opererer den tyske samfundstænkere og filosof Karl Marx (1818-83) med forestillingen om historien som en udviklingsproces. Det er dog hverken Forsynet (if. Kant) eller som hos hans vigtigste inspirationskilde, Hegel, frihedsideen, der styrer denne proces. Som materialist søger Marx et mere jordnært udgangspunkt og finder det i klassekampen, i kampen mellem undertrykkere og undertrykte. I enhver historisk periode er der en klasse, som har magten og privilegierne, fx aristokratiet i det feudale samfund og borgerskabet eller bourgeoisie i det borgerligt-kapitalistiske samfund. Med det sidstnævnte samfund er historien imidlertid ikke bragt til et hvilepunkt. En ny klasse af undertrykte er opstået inden for det borgerlige samfunds rammer, nemlig proletariatet, den besiddelsesløse klasse af lønarbejdere, som stadig vokser i takt med overgangen fra landbrug og håndværk til industriel produktion, og som stadig forarmes i kraft af den frie konkurrence. Den billiggørelse af varerne, der herigennem opnås, rammer arbejderen i form af en lavere pris for hans arbejde.

På denne baggrund kunne Marx ikke dele de liberaldemokratiske tænkere fremskridtsforestillinger. Ifølge disse og ifølge menneskerettighedserklæringen var ejendomsretten ukrænkelig, men det var netop ejendomsretten, ikke i al almindelighed, men ejendomsretten til produktionsmidlerne, der skabte arbejderklassens elendige vilkår. Var der et fremskridt, var det knyttet til arbejderklassens og samfundets overtagelse af produktionsmidlerne gennem den socialistiske revolution, der skulle bane vejen for kommunismen, det klasseløse samfund. I uddraget fra *Det kommunistiske manifest*, 1848, imødegår Marx og hans medarbejder Friedrich Engels (1820-95) en række indvendinger mod kommunismen og tydeliggør herigennem de forudsætninger, den bygger på, og de mål, den stiller sig. En grundtanke er her, at de politiske ideer, fx liberalismens, blot afspejler de givne ejendoms- og produktionsforhold. Det sidste, basis, bestemmer ideerne, overbygningen.

→ Menneskerettigheder, Spencer, Popper, Marcuse, Per Stig Møller

12. Af Det kommunistiske manifest (1848)

Kommunisternes teoretiske grundsætninger hviler aldeles ikke på ideer, på principper,

som er opfundet eller opdaget af en eller anden verdensreformator.

De er kun almene udtryk for de faktiske forhold, der knytter sig til en eksisterende klassekamp, til en historisk bevægelse, der fore-

går for øjnene af os. Afskaffelsen af bestående ejendomsforhold er ikke noget, der er særegent for kommunismen.

Alle ejendomsforhold har ustandselig skiftet, de har været underkastet en stadig historisk udvikling.

Den franske revolution f.eks. afskaffede de feudale ejendomsforhold til fordel for de borgerlige.

Det, der karakteriserer kommunismen, er ikke afskaffelsen af ejendom overhovedet, men afskaffelse af den borgerlige ejendom.

Men den moderne borgerlige privatejendom er det sidste og mest fuldendte udtryk for den måde at frembringe og tilegne sig produkterne på, som beror på klasse modsætninger, på nogles udbytning af andre.

I denne forstand kan kommunisterne sammenfatte deres teori i det ene udtryk: ophævelse af privatejendommen.

Man har bebrejdet os kommunister, at vi ville afskaffe den personligt erhvervede ejendom, den, man har skaffet sig ved sit eget arbejde, den ejendom, som siges at være grundlaget for al personlig frihed, virkelyst og selvstændighed. Ejendom, som man har skaffet sig ved eget arbejde, selv har erhvervet, selv har tjent! Mener I småborgernes, småbøndernes ejendom, som gik forud for den borgerlige ejendom? Den behøver vi ikke at afskaffe, industriens udvikling har afskaffet den og afskaffer den stadig hver dag.

Eller mener I den moderne borgerlige privatejendom?

Men skaber lønarbejdet – proletarens arbejde – ejendom til proletaren? Absolut ikke. Det skaber kapital, d.v.s. ejendom, som udbytter lønarbejdet, og hvis vækst er betinget af, at den skaber nyt lønarbejde, som atter kan udbyttes. Ejendommen i sin nuværende form hviler på modsætningen mellem kapital og lønarbejde. Lad os se nærmere på de to sider af denne modsætning.

At være kapitalist vil ikke blot sige at indtage en rent personlig, men en samfundsmæssig stilling i produktionen. Kapitalen er et samfundsmæssigt produkt og kan kun sættes i bevægelse ved mange samfundsmedlem-

mers, ja i sidste instans kun ved alle samfundsmedlemmers fælles aktivitet.

Kapitalen er altså ikke nogen personlig magt, men en samfundsmæssig magt.

Når altså kapitalen bliver forvandlet til samfundsmæssig ejendom, som tilhører alle samfundets medlemmer, så er det ikke personlig ejendom, der forvandles til samfundsmæssig ejendom. Det er kun ejendommens samfundsmæssige karakter, der forandres. Den mister sin klassekarakter.

Lad os se på lønarbejdet.

Gennemsnitsprisen på lønarbejdet er arbejdslønnens minimum, d.v.s. den sum af livsfornødenheder, der er nødvendig til at holde arbejderen i live som arbejder. Hvad lønarbejderen altså erhverver sig ved sit arbejde, forslår kun til at opretholde den nøgne eksistens. Vi vil absolut ikke afskaffe denne personlige tilegnelse af arbejdsprodukterne, der tjener til at opretholde den blotte eksistens, en tilegnelse, der ikke giver noget overskud, som kunne give magt over fremmed arbejde. Vi vil kun ophæve den elendige karakter, som denne tilegnelsesmåde har, hvor arbejderen kun lever for at øge kapitalen, hvor han overhovedet kun lever sådan, som den herskende classes interesse kræver det.

I det borgerlige samfund er det levende arbejde kun et middel til at øge det ophobede arbejde. I det kommunistiske samfund er det ophobede arbejde kun et middel til at gøre arbejdernes tilværelse større, rigere, bedre.

I det borgerlige samfund hersker altså fortiden over nutiden, i det kommunistiske hersker nutiden over fortiden. I det borgerlige samfund er kapitalen selvstændig og personlig, mens det arbejdende menneske er uselvstændigt og upersonligt.

Og ophævelsen af dette forhold kalder bourgeoisiet ophævelsen af det personlige og af friheden! Og med rette. Men det drejer sig ganske vist om en ophævelse af bourgeoispersonligheden, bourgeois selvstændigheden og bourgeoisfriheden.

Ved frihed forstår man under de nuværende borgerlige produktionsforhold den fri

handel, det fri køb og salg.

Men falder handelen, så falder også den fri handel. Fraserne om den fri handel har, som overhovedet alle bourgeoisiets bravader om frihed, kun mening, når det drejer sig om den bundne handel, om middelalderens undertrykte borger, men ikke når det drejer sig om den kommunistiske ophævelse af handelen, af de borgerlige produktionsforhold og af bourgeoisiet selv.

I bliver forfærdet over, at vi vil afskaffe privatejendommen. Men i jeres bestående samfund er privatejendommen ophævet for ni tiendedele af dets medlemmer; den eksisterer netop i kraft af, at den ikke eksisterer for ni tiendedele. I bebrejder os altså, at vi vil ophæve en ejendom, der som en nødvendig betingelse forudsætter, at det uhyre flertal af samfundets medlemmer ingen ejendom har.

I bebrejder os kort sagt, at vi vil ophæve jeres ejendom. Javist, det er det, vi vil.

Fra det øjeblik, da arbejdet ikke mere kan forvandles til kapital, penge, jordrente, altså til social magt, der kan monopoliseres, d.v.s. fra det øjeblik, da den personlige ejendom ikke mere kan slå om i borgerlig ejendom, fra det øjeblik, erklærer I, er det personlige afskaffet.

I indrømmer altså, at ved „det personlige“ tænker I kun på bourgeois'en, den borgerlige ejendomsbesidder. Og den form for personlighed skal ganske rigtigt afskaffes.

Kommunismen fratager ingen magten til at tilegne sig samfundsmæssige produkter, den ophæver kun magten til – ved hjælp af denne tilegnelse – at udbytte fremmed arbejde.

Man har fremsat den indvending, at når man ophævede privatejendommen, ville alt arbejde standse, og der ville indtræde en tilstand af almindelig dovenskab.

Hvis det var rigtigt, måtte det borgerlige samfund for længst være gået til grunde af sløvhed; for de, der arbejder, tilegner sig ikke noget, og de, der tilegner sig noget, arbejder ikke. Hele indvendingen er ikke andet end en tautologi*: at der ikke eksisterer lønarbejde, så snart der ikke mere er nogen kapital.

Alle de indvendinger, der rettes mod den kommunistiske tilegnelses- og produktionsmåde med hensyn til de materielle produkter, anfører man også, når det drejer sig om tilegnelsen og frembringelsen af de åndelige produkter. Ligesom bourgeois'en mener, at klassejendommens afskaffelse er det samme som selve produktionens afskaffelse, sådan mener han, at afskaffelsen af klassedannelsen er ensbetydende med afskaffelsen af al dannelse overhovedet.

Den dannelse, hvis forsvinden det beklager, er for det vældige flertal kun uddannelsen til at blive en maskine.

Men indlad jer ikke i strid med os, så længe I som målestok i spørgsmålet om den borgerlige ejendoms afskaffelse anvender jeres borgerlige forestillinger om frihed, dannelse, ret o.s.v. Jeres ideer er selv produkt af de borgerlige produktions- og ejendomsforhold, ligesom jeres retsorden ikke er andet end jeres klassevilje ophøjet til lov, og denne viljes indhold er bestemt af jeres klasses materielle livsbetingelser.

Den egoistiske tankegang, ved hjælp af hvilken I forvandler jeres produktions- og ejendomsforhold fra historiske, forbigående forhold, der skifter med produktionens udvikling, til evige natur- og fornuftlove, den deler I med alle de herskende klasser, der er gået under. Hvad I forstår, når det drejer sig om den feudale ejendomsret, det vover I ikke at forstå, så snart det drejer sig om den borgerlige ejendomsret. (...)

Man har endvidere bebrejdet kommunisterne, at de skulle have til hensigt at afskaffe fædreland og nationalitet.

Arbejderne har ikke noget fædreland. Man kan ikke tage fra dem, hvad de ikke har. Da proletariatet først må erobre det politiske herredømme, hæve sig op til national klasse, konstituere sig selv som nation, er det altså selv nationalt, selv om det er i en helt anden betydning end den borgerlige.

Den nationale isolation og modsætningerne mellem folkene forsvinder mere og mere med bourgeoisiets udvikling, med handelsfriheden, verdensmarkedet, industriprode-

duktionens og de tilsvarende livsvilkårs ensartethed.

Proletariatets herredømme vil i endnu højere grad få disse modsætninger til at forsvinde. Samlet aktion, i det mindste fra alle civiliserede landes side, er en af de første betingelser for proletariatets befrielse.

I samme grad som det ene menneskes udbytning af det andet ophæves, i samme grad ophæves den ene nations udbytning af den anden.

Når modsætningen mellem klasserne indenfor nationen forsvinder, ophører nationernes fjendtlige stilling til hinanden.

De anklager mod kommunismen, som rejses ud fra religiøse, filosofiske og ideologiske synspunkter overhovedet, fortjener ikke at tages op til udførlig behandling.

Kræves der særlig dyb indsigt for at forstå, at når menneskenes livsvilkår, deres indbyrdes sociale forhold, deres sociale tilværelse ændrer sig, så sker der også ændringer i deres forestillinger, anskuelser og begreber, kort sagt i deres bevidsthed?

Hvad andet beviser ideernes historie, end at den åndelige produktion skifter med den materielle produktion? En tids herskende ideer har altid kun været den herskende classes ideer.

Man taler om ideer, som revolutionerer et helt samfund; men det er kun et udtryk for den kendsgerning, at der indenfor det gamle samfund har udviklet sig elementer til et nyt, at opløsningen af de gamle ideer holder trit med opløsningen af de gamle livsvilkår.

Da den gamle verden var ved at gå under, blev de gamle religioner besejret af den kristne religion. Da kristendommens ideer i det 18. århundrede bukkede under for oplysningsideerne, kæmpede det feudale samfund sin døds kamp med bourgeoisiet, der dengang var revolutionært. Ideerne om frihed til at tænke og tro, som man vil, er kun et udtryk for den fri konkurrences herredømme på det åndelige område.

„Javel,” vil man sige, „religiøse, moralske, filosofiske, politiske, retslige ideer o.s.v. ændres ganske vist i løbet af den historiske

udvikling. Religionen, moralen, filosofien, politikken, retten bliver alligevel ved at bestå trods denne skiften.

Der er desuden evige sandheder som frihed, retfærdighed o.s.v., der er fælles for alle samfundsformer. Men kommunismen afskaffer de evige sandheder, den afskaffer religionen, moralen, i stedet for at give dem nye former, den kommer derfor i modstrid med hele den forudgående historiske udvikling.”

Hvad er kernen i denne anklage? Hele samfundets historie indtil nu har bevæget sig i klassemodsætninger, som i de forskellige epoker har haft forskellig form.

Men enten de har haft den ene eller den anden form, så er det en kendsgerning, og det gælder alle tidligere perioder, at den ene del af samfundet har udbyttet den anden. Det er derfor ikke til at undre sig over, at den samfundsmæssige bevidsthed i alle perioder til trods for al mangfoldighed og forskellighed bevæger sig i visse fælles former, i bevidsthedsformer, der kun kan opløses helt, når klassemodsætningerne er fuldstændig forsvundet.

Den kommunistiske revolution betegner det mest radikale brud med de overleverede ejendomsforhold; det er ikke mærkeligt, at dens udviklingsproces medfører, at der på den mest radikale måde brydes med de overleverede ideer.

ORDFORKLARINGER

tautologi: triviell sandhed.